

juxtaponerat Gud. För Schmemmann, för munkfromheten och för *ressourcement*-teologerna i väst är det tydligt att detta samspel är grundläggande: i det är själva grundförutsättningen formulerad, utifrån vilken allt resonemang om liturgisk teologi måste föras. Den teologiska reflektionen leds fram till denna avgörande sammanställning, och därmed ändras grundförutsättningarna så radikalt att reflektionen måste börja på nytt, och utifrån helt andra förutsättningar se på *ordos* olika komponenter. Gudstjänsten och sakramenten är det brohuvud vid vilket vi kan möta Gud, inget mindre.

Lathrops ecklesiologiska grundtanke är tydligt gudstjänstinriktad: den handlar om församlingen som «assembly» med eukaristin i centrum. Dopet har också en tydlig roll: här finns ett tydligt inflytande från Grundtvig, något som är ganska ovanligt i amerikansk teologi. Eukaristiska ecklesiologier har ofta fördelen att de blir inriktade på handlandet/skeendet, men konkretionen ger nackdelen att de riskerar att få svårt att tala om kyrkan som helhet annat än med juridiskt språk. Lathrop är här mycket modest. «The assembly» är i sig själv inte en kultur, utan står i juxtaposition till kulturen, måste använda dess former i konkretiseringen av sin *ordo*. «Assembly» är på så sätt välgörande öppen i förhållande till omvärlden.

Böckerna är skrivna så som man ofta skriver vid amerikanska prästseminarier: teologi för kyrkobruk. Samtidigt håller han kritisk distans och har en analytisk stringens. Han har ambitionen att beskriva en teologisk helhetssyn, och det är den som driver hela framställningen. Några av kapitlen är uppenbarligen tillkomna som självständiga texter och man anar en förkunnelsesituation. Lathrop betecknar sitt sätt att reflektera som «sekundär liturgisk teologi» — det möjliggör att han kan utifrån gudstjänsten beskriva ett helt teologiskt mönster. Den uppgift som jag antytt är då att talet om liturgin måste vara både teologiskt och — i spiritualitetsteologisk mening — teocentriskt.

Peter Bexell

LarsOlov Eriksson & Nils-Henrik Nilsson: *Evangelieboken i gudstjänst och förkunnelse: homiletiska och liturgiska perspektiv*. 459 sid. Verbum, Stockholm 2003.

Den första söndagen i advent år 2003 togs en ny evangeliebok i bruk. Få böcker påverkar svensk kristenhet så mycket som denna sammanställning av böner och bibeltexter för Svenska kyrkans huvudgudstjänster eftersom evangelieboken används regelbundet både i Svenska kyrkans och i många andra samfunds gudstjänster. LarsOlov Eriksson, ordfö-

rande i den grupp som fick i uppdrag att utforma den nya evangelieboken, och Nils-Henrik Nilsson, gruppens sekreterare, har tillsammans skrivit en bok som presenterar dels helgdagarna i historia och nutid, dels de tillhörande texterna. Att få ta del av dessa två inflytelserika personers uppfattningar är givetvis utomordentligt värdefullt. Att de själva ser boken som något av en programförklaring framgår av förordet (s. 7): «Denna bok har skrivits för att presentera vilka tankar som ligger bakom evangeliebokens utformning. Den kan därför fungera som en nyckel till den homiletiska och liturgiska förståelsen av 2002 års evangeliebok.» Åt rec. har därmed möjlighet givits att kommentera både de två författarnas bok (det här recenserade verket) och författarnas verk (Evangelieboken).

Först av allt bör sägas att handböcker av detta slag är synnerligen användbara för alla dem som av olika skäl följer kyrkoåret. Bokens stora styrka är också de liturgiska översikterna som är både ekumeniska och historiska. Kanske beror det på att det är lättare att på ett mycket begränsat utrymme — 76 helgdagar med tillhörande bibeltexter presenteras på mindre än 430 sidor — presentera helgdagarnas historik än helgdagarnas vanligtvis tio texter.

Författarna anger i förordet att de är hemmahörande i en augustinsk-luthersk trostradition. Det är också från dessa två personer de flesta textkommentarerna är hämtade. Nu kan man ju kanske reflektera över om det inte behövs mer än några korta citat för att de textkommenterande avsnitten ska anses följa den augustinsk-luthersk färan. De exegetiska och homiletiska avsnitten präglas stundvis av en ekumenisk hållning som kan förväna läsaren. Sålunda meddelas att (s. 148) «... rätt fasta inte handlar om yttre åthävor utan inre omvändelse till den Gud som är «nådig och barmhärtig» — som om den bokstavliga fasta som tillämpas i många kyrkor och samfund inte skulle kunna vara «rätt». Brist på ekumenisk fingertoppskänsla brukar ofta åtföljas — eller kanske t.o.m. föregås — av en otillräcklig och ofta otillbörlig presentation av judendom. Att teologiska handböcker ännu 2003 beskriver *nutida* judisk tro som ett passerat stadium (tempus: imperfekt) är otillständigt: på s. 187 meddelas t.ex. att *hallel*-psalmerna «utfördes» i samband med judisk påskmåltid och att psaltarpсалmen «reciterades» — som om dessa påskmåltider inte firades än idag! Mer än en läsare hade nog önskat att några av Augustinus' eller Luthers allegoriserande psaltartolkningar hade utbytts mot en kort beskrivning av psalmernas roll i judisk liturgi. Det skulle helt säkert varit mer givande än dessa stundtals halsbrytande allegorier.

Ointresset för relationerna mellan de två bibel-läsande troskommuniteterna (sc. judar och kristna) framgår även i andra avsnitt. Till andra årgångens

texter för femte söndagen i fastan, med temat *Försonaren*, hör numera Gen. 22 och Mk. 12. Riktigt hur misslyckat detta textval är tycks inte förf. förstå. I stället konstateras bara att (s. 178f.): «Kopplingen till evangeliet från Markusevangeliet 12:1–12 är naturligt nog talet om den älskade sonen» och att det «[m]ellan externa föreligger en stegring eller fördjupning» därför att «[i] berättelsen om Isak är denne nära att dödas; i liknelsen [sc. Mk. 12] kommer sonen att dödas.» Det hade varit önskvärt att förf. åtminstone på något litet sätt markerade att han är bekant med det faktum att man alltsedan Adolf Jülichers dagar har ifrågasatt om Mk 12 ursprungligen verkligen var en allegori om Jesu «egen person och roll.» Vad ska den stackars predikanten säga denna söndag om «stegring eller fördjupning»: att NT är bättre än GT därför att sonen dör i NT, men inte i GT? Eller är poängen att i GT lyckas Gud stoppa Abraham från att döda löftessonen, men att han misslyckas att hindra Abrahams barn från att göra samma sak i NT? Textkombinationen Gen. 22–Mk. 12 leder i bästa fall till banalisering, i värsta fall till riktigt dålig teologi. Helt säkert är det i alla fall inte fråga om «en stegring eller fördjupning».

Ämnet *Döden och livet* behandlas den sextonde söndagen efter trefaldighet. Två av andra årgångens texter är tematiskt parallella: både GT och evangelium beskriver hur människor uppväcks ifrån de döda. Den som till äventyrs trodde att dessa är häpnadsväckande berättelser i och för sig får dock strax veta att den förre «fungerar som typologi» till den senare, ty «[i] evangeliet möter den som är större än Elia.» Än större än dessa två texter är emellertid den tredje läsningen som är hämtad från Upp. 2:8–11. Att detta avsnitt i svensk språkdräkt innehåller det uppseendeväckande uttrycket «en Satans synagoga» förbigås med tystnad; i stället hävdas att episteln «bidrar ... med en djupdimension åt temat för dagen» (citaten från s. 358f.).

Tionde söndagen efter trefaldighet har tidigare varit en rannsakens söndag med temat *Förspilda tillfällena*. Numera ägnas dagen i stället åt *Nådens gåvor*, men ämnet är inte entydigt. Det finns förvisso ett församlingsperspektiv (se dagens bön: «Vi tackar dig för vår församling.»), men det övergripande temat i kommentaren är mindre *Nådens gåvor* och mer *Nådens gåva*. Dagen blir därmed en parallell till 23 söndagen efter trefaldighet med ämnet *Förlåtelse utan gräns*. Det är mer än en smula märkligt att, på den söndag då de tyska lutherska kyrkorna uppmärksammar förhållandet mellan judendom och kristendom, kommentaren nöjer sig med att förfäktat att Ex. 19 «pekar framåt mot församlingen som Guds folk». Det hade varit önskvärt att förf. här i stället hade påpekat att *antitypos* föregår *typos*, dvs. att fullbordan föregår förutsägelsen. Texten *per se* pekar således inte fram emot

«församlingen», och gör det förvisso inte för dem som var de första att ta emot och tillämpa denna text.

»Församlingen» tycks vara en liten skara som skriker mot himmelens ljus alltmedan de stora massorna ägnar sig åt självdestruktiv värdenihilism. Vid upprepade tillfällen förfasar sig förf. över den bristande moralen i dagens samhälle; vi lever «[i] en tid när var och en avgör sin egen sanning.» Svaret på vår tids dilemma är att återigen betona Bibelns anspråk på att Jesus är (s. 235) «den sanna livsvägen. Och det må inget tillåtas dölja.» Tyvärr ger inte förf. läsaren särskilt mycket handledning *hur* dessa anspråk ska uttryckas och tillämpas i vår *de facto* mångkulturella och mångreligiösa värld.

Rec. förvånas även över en del ordval: nog gick väl israeliterna «genom» (inte «över», s. 281) Sävhavevet och nog bör man i kommentaren till Lk. 10:25–37 hellre tala om den «slagne», «skadade», «sårade» eller varför inte «misshandlade» mannens nästa (snarare än «fallne», s. 341)? Mest av allt är det dock de återkommande påståendena om ett samhällligt, moraliskt moras och en individualistisk, soteriologisk emfas som komplicerar läsningen av de exegetiska och homiletiska utkastet.

Jesper Svartvik

*Svenskt patristiskt bibliotek. Band 4. Bibel och predikan. Huvudredaktör Samuel Rubenson. Denna volymens redaktör Sten Hidal. 210 sid. Artos, Skellefteå 2003.*

Predikningar som källa speglar bl.a. kyrkans tro och liv, predikantens förmåga att kommunicera med församlingen (retorik), åhörarnas reaktioner, mentalitet och sociala förhållanden. Berömda predikanter som Augustinus och Johannes Chrysostomos fick ofta finna sig i en entusiastisk respons men ger uttryck för sitt missnöje med alltför högljudda inslag i gudstjänsten. Augustinus säger att han uppskattar tårar mer än störande bifall som ett tecken på att de troende tagit till sig budskapet.

I inledningen framhåller Sten Hidal att predikan varit det centrala inslaget i kyrkans verksamhet från första början. Kontexten och de många influenserna från den grekisk-romerska världen är tydliga redan i den grekiska termen för predikan, *homilia*. Dess ursprungliga betydelse av samtal pekar på predikantens kommunikation med åhörarna. Homilian kunde vara en utläggning av en vald text men också innehålla bibeltexter mer eller mindre fritt citerade. Inslag av undervisning, men också polemik, är karakteristiska drag i en predikan. Gränsen mellan predikan och